

6.

Maareform!

1940-dal aastal alustas Veni okupatsiooniline valitsus esimese Eesti valitsuse aegseti talude maade rehvormimisein Eesti maal. Kõik talud, mis olid üle 30-ne hektari, tehti 30.-ne hektariks. See ära võetud maa jagati uusmaasaajatele, nendeks olid lahtised inimesed ja talu sulased.

Okupatsiooni valitsuse otsusega võeti suurematist talutust loomi ja hobuseid, põllutööriistu ning anti uusmaasaajatele

ka riigi laenu anti uusmaasaajatele. Aga, kõigest uusmaasaajatest ei olnud talupidajad. Etevõttekumad hakkasid ka talu pidama, aga osa uusmaasaajaid müüsid muudu saadud loomad maha, jätsid põllud sooti, samuti laenu raha lasti läbi kõi, mida hiljem riigi valitsus ära kustutas. See, oli esimese Eesti okupeeritud vabariigi põllumajanduse languse algus, millist tingituna põllumajandus järsult langes.

Et Saksasõjaväel oli Venemaal palju kaotusi ja taganemisi, siis kuulutati välja Eesti 1943. a. alguses, palju mobilisatsioon 1919-1924. a. sündinute ja anti valida, tööteenistuse, sõjateenistuse ja Eesti legiooni vahel.

Oktoobris 1943. a. kuulutas välja lisa mobilisatsiooni 1925. aastal sündinute. 30-dal jaan. 1944. a. kuulutati välja üldmobilisatsioon 1904.-1923. aastal sündinute.

Märjamaal alustati mobiliseerimist 5-12-da veebruarini 1944. aastal. Kohale tuli kvt. leitnant A. Reigi, kes Märjamaal formeeris 9-da jalaväe kompanii ja selle juurde kaski-kühma, selle rüvades oli R/K., Inglise eelt, Saksasõjagemeinipilduja, tanki meesiks ja käsivõrkadid. Et

mina kuulusin oma sünni aastaga selle viimase üldmobilisatsiooni alla, siis läksin mina selle kutse peale 7-dal veebruaril 1944. aastal välja. Väeosa formeerimine

toimus Märjamaa koolimajas, sest sõjaväel kool ei töötanud. Märjamaa koolimaja tuli miki Veliselt, Valgust, Haimkest, Kastist, Vigalast, Teenuselt, Päärdu Sipast, Kõrvetagant. Aga, Vaimõisa külast ei tulnud

7. tulnud lipnik Mariste ise vabatahtlikult välja ja talle tehti sõjaväeline haarcang, mille käigus ta põgenemise katsel kodu toa arnast välja hüpatas maha lasti. Ka mina sain teada, et kui mina ei oleks täna välja tulnud, oleks homme mulle järgi tulnud. Selle üldmobilisatsiooniga koos võeti ka suurematist taludest, kellel 2-3 hobust ja üks sälg, üks hobune ära koos rakmete ja vaneriga ning hobuse 10-11 päeva söödaks vajaminev põlluhein ja naavad. Nii võeti 12-13. hobust ja üks raske kühma ülema katsa hobusena koos sadula ja kannustiga. See oli Märjamaal formeeritava väeosa hobumoonavoore, kus vedas sõjas naasas, toitu, supikatelt, riide varustust, lastemoona ja rakureid. See moonavoore paigutati lühiajaliselt Märjamaa Lemmiku karjamõisa tallitusse. Kui Märjamaal 5-12. veeb. 1944. a. mobilisatsioon lõpus, olime alguil ilma vormi küteta, varsti toodi varustus ja käsirelvad. Olime veel mõne päeva Märjamaal ja umbes 18-20. veeb. 1944. a. läksime koos oma moonavooriga Märjamaa raudteijaama. Moonavoore paigutati loomavagunitesse ja väeosa mehed sõidu-vagunitesse. Need mehed, keda väeosaformeerimise ajal kasõdurites kõlbmatuse tõttu hobusemeheks määrati, pidid jääma loomavagunitesse oma hobuse valvuriks ja söötjaks. Kui olime koos moonavooriga vagunitesse paigutatud, sõitis rong Märjamaa Rapla raudteijaama. Öhtul pimedas Märjamaa raudteijaama kadus lipnik Illimar ja ei tulnud meiega kaasa. Raplast sõitsime läbi Türi, Nõmmeküla raudteijaama. Siialt raudteega Tartu raudteijaama. Siialt jala Kallasel. Oli pime öine aeg ja valgus jõudsimel Kallasel.

Tulen uuesti 1944. a. 5-12. veeb. mobilisatsiooni juurde tagasi, kus Märjamaa koolimajas formeeris kompani ülem lnt. Aadu Regi 9-da üksik jalaväe kompanii ning selle juurde raske-kühma, mis kuulus Eesti 3.-da jalaväe püüriväe Rügemendi

8) kolmanda pataljoni koosseisu. See Märjamaal
 9-da kompanii juurde vormeeritud raske-rühma ülem
 koht oli noorum-ohvitseri koht, aga mobiliseeritute
 hulgas ei olnud selle eriala noorum-ohvitseri, siis meil
 9-da kompanii ülem lnt. A. Regi, määras ja kinnitas mind
 raske-rühma ülemaks. Best, et ma olin seitse
 aastat varem, mobiliseeritute hulgas ainuke mehega
 Eesti kaitseväes õppinud reserv-allohvitseride kursustel
 raske-rühma erialal ja need edukalt esimesena
 lõpetanud ning oma sin reserv-allohvitseri aukraadi.

Minu Eesti kaitseväes tunimise akriivi palverid
 olid kompanii ülem lnt. Aadu Regi käes, seepärast määras
 ta mind raske-rühma ülemaks. Kui mina 1944.a. märtsis
 Peipsi kaldal, Kallasel oma rühma meestega kuivalgel-ööl
 püri valves olime, siis tuli Venemaa poolt üle Peipsi järve
 suur lennukäe koondis ja lendas Tallinna suunas. Mõne
 hetke pärast tõusis selles suunas taevasse suur valgus ja
 halgas Tallinna pommitamine, mis oli nii tugev, et Peipsi
 kaldal meie jalgade all maa värises. Kallasel oli rinde-
 lõik rahulik, sest säääl kohal on Peipsi järv 70. km lai ja Venelaste
 rinde positsioon oli teispool kaldal. Ainult vene luure sõdurid
 käisid meid tülitamas kuni meie tagasi tõrjusime. Märtsi

lõpus 1944.a. käsutati meie 9-as kompanii koos raske-
 rühmaga edasi Hauksi. Säääl oli siis ka rahulik elu,
 kuid samal ajal sääält edasi Vask-Narvas käisid
 raskest lahingud Eesti piirikaitse rügemendi ja vene
 sõjaväe vahel, mis kostis meile Hauksi päevade viisi
 järjest suure sõja müüriaga kõrve. Hauksil oli põhiliselt
 vene rahvusest Eesti küla ja inimesed rääkisid arsendiga
 ka eestikeelt. Majad olid ehitatud põhiliselt ühte tüüpi
 esikuga ja ühe toaga, mille keskel oli

9. tehtud suur lai madal vene ahi, mille laepeal magas pere rahvas ja meie sõjaväelased 7 meest magasime toapõrandal. Sääal ei olnud mitte ühelgi majal v-c-d. Kevadel kui lumi avaras sulama, tuli maja siinte taga nähtavale kollane inimaita vants. Aga, nende ümarpalkidest seitsu suur oli kül soe-hea. Meie noored sõdurid, lärsime sauna, viskasime leili ja vihtlesime endid punasets kui keend vähid, pühetasime väljas lume hanges ja jälle sauna tagasi, ei tulnud meil kõha ega nohu. Aprillis ^{Lõpus} 1944. a. anti meile näsk Narva jõe joonele minna. Permissaare küla oli eelmisel aastal elanikes

tühjaks aetud ja saksa sõjaväelaste ära rüüstatud ning lõhutud majade palkidest maasisse muld katusega punnid ehitatud, kust meiega leidsime omale elamiseks ja püri kaitse positsiooni. Sääal oli sõja tsoon, supiratel asus tagalas, kust

meile toodi rord päevas sooja suppi. Lähedal asub Narva jõe keskil Permissaar. Teispool saare on jõgi 200. m. lai, mille sealpool kaldal oli vene rinde positsioon. Permissaare peal oli meie 9-da kompani ja raske rühma eel lahingu post. Saare ja siipool kalda vahel oli jõgi umbes 40-50. m. lai, mille ületamiseks kasutasime parve. Meie vene sõjavägi otsust peale tungi ei teostanud, aga nende luure salgad käisid meid tihti tülitamas, keda me pidevalt tagasi tõrjusime. Juuli

Lõpus 1944. a. tuli meid Permissaare rinde lõigust vähe vahetama Eesti piirikaitse rügemendi politsei pataljon. Hiljem kuulsime, et meie vähe vahetuse järel oli venelane Permissaare rahuri tulega läbi kündnud ja meie piirikaitse ja

olnud suured kaotused. Juulis 1944. a. ülentati Eesti piirikaitse väeosade ülemaid ja allüksuste ülemaid auastmega. Meie 9-da. komp. ülem lnt. Adu Regi ülentati kapten'iks ja mind raske-rühma ülemat allohvitser

Albert Beeraku ülentati felterebli auastmega ning anti kumarike õlakule 1. rupp., see oli felterebli auastme tunnus. Meie anti näsk Krivaschi minna. Sääal oli samuti enne meie sinna jõudmist suured lahingud, seal

10.-tungiva suure sõjaväe ja Eesti piirikaitse väe vahel, mille sõja müüri kostis meile Permissaarde kohutavalt kõrvu, ehki see vahe maa on umbes 30.km. Säär jultus samuti, et venelane meie lahingu löigus laus päält tungi si teostanud, aga pidevalt tulid venelaste elluure salgad põhiliselt öösiti meie positsiooni ja ka meie seljataba küllega tuli pidevalt võidelda ja tagasi tõrjuda.

Oma luure käigus jäin kord vaenlasi kuulipilduja valangu tule sisse, kus oli harva ja üksikute 10. sm. jämeduste mändidega pika sambaga mäg laage maa. Viskasin automaatselt pikali. Ümberingi sambla

tüüdi ja vesi lendas ülesse. Üks kuul lõi mulle nagu piitsaga vastu jalga, kuul tabas kõva paksu saapa nahkkoitsa ja lõi säält rikasitiga kõrvale ringudes. Ma haavata ei saanud ja koostan

tule all 50.m. tagasi meie lahingu ulposti kaivikusse. Krivasehu tulukuni olime meie olnud viidi üle kaks kuul ilma saunata, aga täisid ei olnud meile veel peale tulnud. Krivaseos viidi meid

mõni km. tagalasse. Paksu sõjaväelaste saunaja selle järel tulid meile kohitaid peale, mis olid suured hallid nagu noored lutikad. Vahet kui aega saime ja

ei saadnud, võtsime päevise pool punkri sinna ääres särki sijast ära ja tapsime täga. Ihu karvade külges olid dingud ning nendest tulid iga päev kuul

täid. Meie ei käinud enam saks saunas, aga täisid võtsime ja tapsime. Krivaseos ^{ligi} kaks kuul, kus olime samuti ilma saunata.

26. juuli 1944.e. Vere Nõukogude väe suured üksused vallutasid oma suure mass-ülekaaluga Narva linna ja lahingud taandusid Sinimägetere.

Selle lahingu käigus langes palju Eesti piirikaitse koosseisus venelaste vastu võitlevaid eesti mehi, ka väga palju venelasi. Sel ajal, Saksa väeosa

11. vää koondised taandusid Eesti lääne saartele. Klameil Krivasoos ei olnud enam Saksa sõjaväelasi näha. Oli vaid Saksa ohvitser, kellel proovingu kapuuri vöörihma küljes, kaelas rihmaga Saksa kone, so. püstul kuulipilduja ja ka kaelas ketiga rünga peal metallist üle õbetatud ümarrune plaat, kus oli peale kirjutatud Got-Mit-Unz. Need mehed olid kindel, nii samuti kui venelastel politrukid, kes asusid meil selja taga ja valvasid, et meil mitte lahingu liinilt ära ei jookse, peame positsiooni rinni, et Saksa sõjaväel on rahulikum taanduda. Nende meeste hüüdnimeks oli Saksa sõjaväe ketikoor.

Märtsis, 1944. a. moodustati Eesti rahvuskomitee, mis Sakslastele ei meeldinud ja sellest suurema osa arreteeris Saksa julgeoleku politsei. Sõda kestis edasi, Sinimägedes, Krivasoos ja Narva jõe jõonil.

20. august 1944. a. - Soome poisid toodi Eestisse ja 1. - mees pataljoniiga Tartu-alla lahingusse, peale tungiva suure Vene väekoondise vastu. Selnevalt olid Vene väed Mihikoormast so. Peipsi-pihvra järve maa kitsusest desandiga läbi murdnud Tartu lähistele. Sõda kestis Eesti maa pinnal laial kindel, peale tungiva suure Vene vägede ja Eesti piirikaitse Rügimentide vahel. Sakslas poolt maha jäetud Sinimägetelt, leikusid Vene väed edasi maantud mööda ja jõudsid Tallinna 22. sep. 1944. a.

Tartu linn langes 16-18. sep. 1944. a. Mihikoorma peale tungiva suure Vene väekoondise kätte. Meile anti diviisist kõrgemalt poolt 18. septembril 1944. a. õhtul käsk, jätta maha positsioon ja minna välja Krivasoost.

Meie hakkasime 18. sep. õhtul 1944. a. 9. - da kompanii ja koos oma kasse-rühmaga jala välja tulema Krivasoost, tulime läbi Varusmetsa küla ja hommikul valgus jõudsime

Jisakule

12. sääl ühinesime Eesti püüvaid rügemendiga. Sinna oli koondunud ka meie ja kaogu Rügemendi hobumoonavoor. Nõik koos ja iga väe üksus oma moonavooriga, aukasime jala t maanteed mööda liikuma edasi, mille pikkus oli sirgel teelõigul nähtav üle kahe km., läbi Tudulinna ja edasi läbi Arinurme. Poole öö ajal jõudsimme Porkuni mõisa lähedale, hõretasse metsa, kus hobused said paremalt puhata ja kaugas olidat haina süüa, ise sõime ka moonavoorist, ning tukkusime kus keegi sai, kas varveri peal, või maas selpäril peal.

Öösel tegi meie luure kindlaks, et Porkuni mõisas on üks väiksem vene väeüksus. See pärast meie väeosa kõrged ülemused arutasid oma vahel, kuidas minna edasi üle lageda Porkunimõisa põllu mis on umbes 2. km. pikk. Süüski otsustati jätkumisel hommikul kell 11-12 ajal minna rügement terves koosis ja terves pikkuses ning moonavoor järel, minna üle

lageda mõisa põlle, lootusega, et väiksem vastane nii suurt väge nähes ei julge künnata. Nii oli, meie 9. sas kompanii ja kaski rühm oli meie väeosa kolonni tagumises otsas, meie järel hobumoonavoor.

Kui meie jõudsimme umbes poole mõisa põlle, siis alles aukasid Porkunimõisa pool paugud kätima meie väeosa kolonni esotsa ja vene väeosa vahel.

Kui meie jõudsimme oma väeosa kolonni lõpus Porkuni sillani, si läinud meie üle süüa venelastega sõdima, vaid läksime paremat näht jä kallast mööda väiksemad teed pidi edasi koos paljude meie rügemendi sõdurite ja ülemustega. Öhtul jõudsimme ühte metsa, kus ülemused kutsusid meid oma ümber kokku ja ütlesid. Nüüd on meie misjään lõppenud.

Katsuge iga üks ise õnnelikult koju saada. Parim, kui lähte väikeste salvadega, või kahexesi.

13. Meie sõime saäl metsas oma leivakotist kuuva leiva ja konserve, ja uurisime kaardi järgi maastiku. Minul, kui R/A. ülmal oli eosvõr numbritiga kompas, millega ma võtsin kaardi järgi välja asimuti, selle kompassi järgi sai ka õsöl pinnas liikuda. Mina tulim oma rühma mehega koos, see oli Päärdu mees Jaan Tamberg.

Tulime läbi metsade ja soode, ei julgenud teedel liikuda, sest neid kasutas kohati süse tunginud metsõjajavägi. Järgmisel päeval kohtasime metsas ühe Kuimetsa poisiga, kes oli samuti Eesti piiri

kaitse rügemendi mees, siis tulime kolmekesi üheka mööda metsi ja märus kohas ^{saime} metsa ääres talus üks kord päevas süüa, ning inpuut õhne vägede

liikumise kohte. Nii me siis tulime kolmekesi Kuimetsa välja ja Kuimetsa poiss viis meid oma kopsi metsa ning ütles. Minu lähem siia lähedale

metsakäärde oma koju ja änam tagasi ei tule, aga, ma saadan umbes 1,5. tunni pärast oma emaga teile siia süüja ja vanad karüüded teile.

Saksa sõjaväe võrmi välja vahetamisest, näta ka täpselt tege. Sama tuli, tõi mille kausiga noorega kudetud sooji kartulid, tõi väikesema kausi sees oli karte koos praes sealiha kildeudega ja 2. kanikar

kodus küpsutatud leiba. Samuti tõi ta mille-mõlemile, kohati näki kulunud vanad talumehe püksid, vanad pintsakud ja 2. õhkest plausi. Sõime kõhud täis, vahetasime riided ning ülejäänud leiva ja kartulid võtsime omale kaasa, sest, ei teadnud kus, kahes või millal jälle süüa saab. Tänasime teda hea söögi ja karüüde eest ning võtsime suuna

Järvakandi peale, sest, J. Tamberg minu sõja ja keisu kaasklari oli varemalt Järvakandis elanud, ta tundis seda ümbrust. Õsöl magasime ühes heina küünes, hommikul võtsime suuna, Valgu, peale üheka mööda

14. metsi ja lõpus jõedart mööda Kasti küla, Saaveski talude kohta välja. 7. Tamburg lärs jõe äärt mööda Päärdu poole edasi oma koju ja mina tulin teispere kohast kõsepealt läbi jõe Saaveski talusse. Minu naine oli tulnud Saaveski talusse oma õele hobusega külla ja ma sain viimased 10. km. hobuse vankril istudes koju.

Hirm ja masendus oli hinges. Ei teadnud, mis meil rüki ja rahvast ootoperinud Venivalitsus teeb testi pürikuitse Rügemendis, Saksa sõjaväe nime all teeninud eesti meestega. Olin kodus, ei käinud väljas. Paari päeva pärast lärs minu naine

Märjamaale maad kuulama.

See jälgis käimine oli vaevavõre läbi testi maa soode ja metsade pirk ning ohtlik teekond, kus paljud testi pürikuitse mehed koju tülles Venelaste nätte vangid langesid ja surid venemaal vangilaagrites nälja ja pünamiste tagajärel, aga mina jõud õnnelikult koju

23.-dal septembril 1944. a. sügisel. Seega, olin testi pürikuitses, Saksa sõjaväe nime all, ligi 8. kuud ja seeaeg pidas alla keskmist kasvu minu noor vapper naine Elise Vesalu üksi talu. Meil oli kolme aastane tütar Ivi. Mäe talu maast 1921.-il aastal eraltatud, minu Uuetoa talu oli 30. ha. Sellest 6. ha.

looduslik hünamaa, 5. ha. põldu. Talus oli 2. hobust 3. lehma, 5. lammast, 2. siga, 10. kana, 1. kukk ja kook-kass. Nende loomade talitamine oli usgi ühe inimese paras töökoormus, aga, selle kõrval jõudis ka ka kevadel sumet põllule teha, päiliste abiga suvel heina teha. Sügisel oli ka suurem osa päilisi abiga vilja läigatud, kui ma sõjast koju tulin.

1944. a. septembri viimase nädalis, anti Märjamaal ajutisi leht passe välja neile, kellel pass oli sõjaajal kaduma läinud ja ka Saksa sõjaväest koju tulnule, siis lärsin ka-

15. mina Märjamaal ning mulle anti ajutine lehtpass.

Saksa valitsuse ajal, aastatel 1941. kuni 1944. mina ühtegi raha pealset kommunisti taga ei kuulanud. Ei olnud mul ka mingit vere süüd ning seepärast Venemaa valitsus laskis mind rahulikult kodus töötada.

Varsti peale sõjast koju tulekut läksin Märjamaa metsakonda ja aukoasin metsa kaadritöömehes

Oktoobris 1944. aastal kuulutas Venemaa valitsus välja üldmobilisatsiooni, mille alla mina ka kuulusin.

Aga, mul oli selline ajakirjuba koos paarimehega üle 50. km. metaa rahu-mehi kärisaega üles töötatud, sest mujal ei olnud veel Eestimaal maotaviga metsasaagi, ja kui minil siis oma paarimehega Märjamaale mobilisatsiooni kutse peale Venemaa sõja Komissariaati läksime, jättis sõjakomisarid meid metsa tööle edasi, ja ei määranud sõjaväkke Sakslaste vastu sõdima.

Sõjakomisarid jättis siis vanemaid kutsealuseid mehi ka metsatööle edasi, aga, umbes 80-85% nooremehi määras ja saatis kindlalt Sakslaste vastu sõdima, millest väga paljud mehed äärmiselt suure tagasi ei tulnud.

Sõja järgsel taastamisel 1945-1948. a. perioodil oli sõjajärg- majanduslikud muutused ja Venemaa valitsuse taastatud maafondi kasutamise

Nõukogude Liidu Ülemnõukogu Presiidium muutis ühepoolset 1944. a. 23. augusti seadlusega Eesti vabariigi piiri Petsrimaal ja sama aasta 24. novembri seadlusega Hiiumaal, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumil tuli 1945:

18. jaanuari seadluse näol sellisele ülemäärimule alluda. Pärast Narva jõe taguse ala üleandmist Venemaa NSV Leningradi oblastile ning suurema osa Petsrimaa liitmist Pihkva oblastiga määrati 1945. aastal Eesti pindalaks

4 522 300. ha. ehk (45 223. km²). Sellisemate väiksemate piiritäpsustuste järel on Eesti vabariigi pindala 1959. aastast 4 521 500. hektarit. Nende muutuste tõttu kahanes Eesti